

ПЕДАГОГІКА МИСТЕЦТВА У СИСТЕМІ МИСТЕЦЬКИХ
СУБДИСЦИПЛІН ПЕДАГОГІКИ
(порівняльний аналіз концептуальних засад)

Утвердження ідеї холізму в суспільній свідомості на початку третього тисячоліття спричинило трансформацію розщепленої наукової картини світу в цілісну, в якій гармонійно поєднуються філософська, наукова та художня картини. Наслідком цього процесу стала зміна сциєнтистської освітньої парадигми на науково-мистецьку¹, зорієнтовану на реалізацію культуротворчої й людинотворчої місії освіти у глобалізованому, взаємозалежному світі, що динамічно лініюється. У зв'язку з цим увага вчених все частіше звертається до мистецтва, в якому вони вбачають не лише „самосвідомість культури”², але й важливий педагогічний резерв, спроможний значно пілішити ефективність формування та розвитку особистості.

Інтегруючись з філософією й наукою, мистецтво утворює поий теоретичний дискурс, що охоплює філософське, наукове й художнє світобачення, забезпечуючи їх полілог³. Найбільш плідною взаємодія цих форм суспільної свідомості є, поза всіляким сумнівом, у гуманітарній сфері. Зокрема, взаємодія мистецтва і педагогіки породжує такі унікальні феномени, як: *мистецтво педагогіки*, *педагогічне мистецтво*, *мистецька педагогіка*, *педагогіка мистецтва* та *арт-педагогіка*. Означені поняття нерідко вживаються як синоніми,^{*11}

Школаї Г.Ю. Розвиток музично-педагогічної освіти в Польщі (XX ст.): ипореф. дис. на здобуття наук, ступеня доктора пед. наук.: спец. 13.00.01. (шильна педагогіка та історія педагогіки” / Г.Ю. Ніколаї - К., 2008. - 48 с. Каган М.С. Философия культуры / М.С. Каган. - СПб., 1996. -С.132-134. Дианова В.М. Постмодернистская философия искусства:

11 шременность / В.М. Дианова. - СПб., 1999. - С.23 5-23 8.

хоча мають відмінні семантичні значення, а три останні з них репрезентують собою самостійні педагогічні субдисципліни, що ґрунтуються на власних концептуальних засадах.

Говорячи про **мистецтво педагогіки**, мають на увазі її подвійну сутність як науки і мистецтва, на чому наголошують майже усі педагоги, починаючи від Й. Песталоцці й К. Ушинського.

Як наука, педагогіка має свої закони й закономірності, свій поняттєво-категоріальний апарат, зміст, принципи, форми, методи тощо. Як мистецтво, вона є практичною педагогічною діяльністю, для оволодіння якою замало знання законів, а необхідне ще виховне вміння, педагогічна інтуїція, педагогічний талант. Недаремно К. Ушинський наполягав на тому, що педагогіка - це не наука, а найбільше, найскладніше, найвище і найнеобхідніше з усіх мистецтв, яке спирається на безліч обширних і складних наук (фізіологію, психологію та логіку) і крім знань, потребує здібності й нахилу, і як мистецтво ж, прагне до ідеалу, якого вічно намагається досягти і який цілковито ніколи не досяжний: до ідеалу досконалої людини¹.

Майстерне володіння мистецтвом педагогіки відображається у понятті **„педагогічне мистецтво”**, що втілює у собі розуміння високого рівня практичної педагогічної діяльності, якій притаманний не лише творчий і вільний, але й естетичний характер. При аналізі такої діяльності за основу обирається краса педагогічної дії, що виступає критерієм рівня її майстерності й підставою для характеристики самого педагога як високого майстра („митця”, „артиста”) своєї справи, - на противагу педагогу-реміснику як нетворчому педагогічному працівнику, діяльність якого є шаблоною й „некрасивою”. Розвиваючи цю ідею, М. Рибникова наголошує, що викладання є мистецтвом, а не ремеслом. У цьому вона вбачає корінь педагогічної справи: „Випробувати десять методів й обрати свій, переглянути десять підручників - і не дотримуватися жодного з них неухильно - ось єдино можливий шлях живого викладання. Увесь час винаходити, вимагати, удосконалювати - ось єдиний курс учительського робочого життя”^{1,2}.

Значення педагогічного мистецтва полягає, за твердженням вчених-педагогів і філософів (І. Зязюна, В. Загвязинського, В. Краєвського, Б. Лихачова та ін.), у тому, що без нього

¹ Ушинський К.Д. Людина як предмет виховання. Спроба педагогічної антропології / К.Д. Ушинський // Вибр. пед. твори: У 6-ти т. - Т. 1. -К., 1983. - С. 192-193.

² Рибникова М.О. // http://msk.treko.ru/show_dict_104/

*«Мистецька освіта в Україні»
«Художественное образование на Украине»*

унеможливоється практичне втілення відкритих науковою педагогікою законів і правил навчання, виховання та розвитку особистості, оскільки вона „перетворюється на скарбницю цінностей, якими неможливо скористатися в інтересах справи”.

Посилення уваги працівників різних галузей освіти до соціокультурного й педагогічного потенціалу мистецтва спричинює їхні наукові пошуки щодо визначення його сутності, педагогічних функцій та значення у формуванні особистості й становленні її індивідуальності. При цьому одні з науковців-педагогів вважають його *засобом* навчання, виховання та розвитку людини упродовж її життя, нині, наголошуючи на обмеженості такого розгляду, називають його *чинником* гуманізації освіти, *компонентом* її змісту, *основою* розвитку особистості, *детермінантою* її етнічної та культурної ідентифікації, елементом соціокультурного середовища тощо.

Оскільки жодне з цих тлумачень не може повного мірою розкрити усіх педагогічних можливостей мистецтва, адже висвітлює інше один з аспектів його функціонування в освіті, то найбільш доцільним, на нашу думку, було б об'єднати їх у загальному понятті 'педагогіка мистецтва', яке б давало визначення останньої як сфери онукової діяльності людини щодо вироблення й теоретичної систематизації науково-педагогічних знань про використання педагогічного потенціалу мистецтва у формуванні особистості та розвитку її індивідуальності, а також адекватно описувало практичну педагогічно-мистецьку діяльність, спрямовану на досягнення цього знання та організацію навчально-виховної роботи в різних закладах освіти засобами мистецтва.

Історико-педагогічний аналіз становлення й розвитку педагогіки мистецтва засвідчує, що її витoki сягають ще родозмінного періоду, коли мистецтво виступало організуючою основою і вільного життя і складало основний зміст виховання підростаючих поколінь. Завдяки притаманній йому сугестивній здатності викликати н усіх членів первісної общини спільні почуття й підкорювати їх колективним емоціям воно застосовувалося вождями і волхвами з метою соціальної координації та регламентації життя людей².

Перше осмислення сутності педагогіки мистецтва відбулося, ми нашу думку, в часи античності, коли давньогрецькі філософи

Лихачёв Б. Педагогика. Курс лекций: учеб, пособие / Б. Лихачёв. - М: Прометей, Юрайт. 1998. — С.203.

Іваницький А.І. Українська музична фольклористика (методологія і меюдика) / А.І. Іваницький. -К.: Заповіт, 1997. - С.21-22.

почали активно вводити його до змісту навчання молоді з метою збереження її „здоров'я душі” та досягнення нею калокагатії як ідеалу особистісного розвитку й мети виховання¹.

Оскільки ідеалом античної доби була особистість художньо-культурного типу, то зміст навчання підростаючого покоління у Стародавній Греції мав яскраво виражений мистецький характер^{1,2}, за якого синкретичне „мусічне” мистецтво складало основу виховання, а поняття „мусічний” означало „освічений”, „вихований” (зокрема, Платон вважав, що не можна вважати освіченою людину, котра не вміє співати й танцювати). У зв'язку з цим до кола мистецтв, якими обов'язково мали оволодіти молоді люди в ході навчання, входили поетика, риторика та хорей, що становила собою нерозривну єдність театрального дійства, музики, мелодекламації й танцю, і яку давньогрецькі філософи вважали не лише могутньою гармонізуючою та виховною силою, але й важливим чинником розбудови держави. Згідно з Платоном, усе людське життя має бути пронизане „хоресею”, а держава може досягти розквіту лише за умови оволодіння усіма її громадянами мистецтвом співу і танцю, оскільки „у сукупності хорей - це в сукупності виховання”³.

У змісті навчання мистецтво тісно перепліталось з філософією та основами наук, адже необхідні для засвоєння теоретичні відомості викладалися філософами-педагогами в художній формі (поетичній в Гесіода та натурфілософів, риторичній у софістів, драматургічно-діалогічній у Сократа й Платона, а згодом, у давньоримській філософії - в Лукреція Кара). В основу ж діяльності мистецьких шкіл покладалися філософські та наукові ідеї цих мислителів, наприклад, аристотелівські традиції філософствування у риторичних школах.

Програма навчання, побудована на основі такого підходу, називалася софістами - “єн - кілос - пайдея” („енциклопедія”). Вона стала попередницею “семи вільних мистецтв” епохи Середньовіччя, серед яких вагоме місце посідали риторика (трівіум) і музика (квадрівіум). Педагогічний потенціал цих мистецтв зумовлювався вміщуваними у них чотирма сенсами: граматичним, або буквальним;

¹ Ващенко Г. Виховна роль мистецтва / Григорій Ващенко // Твори: В 4-х т. — К.: Школяр - „Фада” ЛТД, 2000. - Т. 4. Прани з педагогіки та психології. - 416 с. С. 196-256.

² Джуринский А.Н. Педагогика: история педагогических идей: учеб. пособие /А.Н. Джуринский. - М.: Педагогическое об-во России, 2000. -

³ Платон. Законы / Платон. - М.: Просвещение, 1969. - С.98.

олегоричним; моральним та анагогічним (виховним, таким, що підносить до споглядання)¹.

Покладання семи вільних мистецтв в основу змісту навчання н і артистичному” факультеті середньовічних університетів сприяло започаткуванню в них “нової, здатної до саморозвитку моделі духовного життя, головними елементами якої стали освіченість, філософський раціоналізм і поетична творчість”². Такий тісний міждисциплінарний зв’язок мистецтва, філософії й науки забезпечував мі и к ний розвиток особистості студентів та універсальність їхньої професійної підготовки. Ця традиція зміцнилася у добу Відродження, характерною ознакою якої став „титанізм” - піднесення ролі особистості митця й визнання його за „онука Бога” (Леонардо да Вінчі)*.

З переходом людства до епох Реформації і Просвітництва мистецтво поступово втратило своє освітнє значення й поступилося місцем науці, внаслідок чого утвердилася сцієнтистська парадигма і суспільства й освіти. Втїм, видатні педагоги минулого не відмовлялися від нього у своїй діяльності. Зокрема, Я.-А. Коменський, високо оцінював педагогічний потенціал мистецтва і вважав його більш ефективним, ніж будь-які настанови чи уся сила дисципліни⁴. Податний чеський педагог активно використовував різновиди мистецтва у процесі навчання та виховання учнів з метою розвитку в них спостережливості, гостроти розуму, швидкості реакції, свободи під усілякої дерев’яної сором’язливості”⁵. Педагогіка театру розумілася ним як здатність цього мистецтва реалізувати триєдину педагогічну функцію: освітню - „щоб розподілене по різних ролях і >уло представлене все, що вивчено протягом триместру”; етичну - щоб вмїти тримати себе пристойно”; загально-розвивальну - „щоб *¹

¹ Боров Ю. Эстетика / Ю. Боров. - М: Русь-Олимп: АСТ: Астрель, 2005. - ('.332.

Сисоева С.О., Соколова І.В. Нариси з історії розвитку педагогічної думки: іивч. посіб. / С.О. Сисоева, І.В. Соколова. - К.: Центр навчальної літератури, 2003. - С.30.

Леонардо да Винчи. О науке и искусстве / Леонардо да Винчи. - СПб.: Амфора, 2005. - 414 с.

¹ Коменский Я.А. Великая дидактика / Я.А. Коменский // Коменский Я.А., йокк Д., Руссо Ж.-Ж., Песталоцци И.Г. Педагогическое наследие /сост. И.М. Кларин, А.Н. Джурицкий. -М.: Педагогика, 1988.-416 с.

Дубина Л.Г. Театральна педагогіка як складова успіху майбутніх учителів початкової школи / Л.Г. Дубина // Проблеми сучасної педагогічної освіти: зб. статей. - К.: Пед. преса, 2001. — Ч. 2. — С. 65.

«Мистецька освіта в Україні»

«Художественное образование на Украине» театр вчив юнака шляхом прикладу та наслідування¹. Педагогіка музики і поетичного слова полягала, на думку Я.-А. Коменського, в їх здатності гармонізувати особистість вихованців, „служувати їхньому пристойному відпочинку”² та розвивати їхню пам’ять, оскільки „завдяки ритмам і мелодії, вони сприймають більше, легше й приємніше”³.

В Україні одним із перших звернув увагу на педагогічний потенціал мистецтва Памфіл Юркевич. Його “філософія серця” наскрізь просякнута ідеями педагогіки мистецтва, якому він надавав величезного значення як чиннику саморозвитку людської індивідуальності та засобу формування в людини умінь перекладати всі мови, якими „розмовляє” з нею дійсність, на мову почуттів. При цьому П. Юркевич вважав, що вихованцям слід прислухатися до того, що розповідають про світ і життя прекрасні музи, не з метою стати художниками, композиторами чи поетами, а для того, щоб збагатитися досвідом та ідеями, щоб дух звикав до чистих, високих настроїв”⁴.

Особливого значення у вихованні молоді людини філософ надавав мистецтву співу. Розкриттю його педагогічних можливостей він присвятив спеціальний розділ у своєму „Курсі загальної педагогіки”. Джерела морально-естетичної могутності цього виду музичної діяльності П. Юркевич вбачав у його спроможності вносити гармонію в душевний стан людини; розвивати в неї здатність до співпереживання й розуміння стану і життєвих ситуацій ближнього; виховувати в неї через пісню кращі почуття, відкривати їй шлях до людських сердець.

Школа, в якій не навчають співу, є, на переконання філософа-педагога, явищем ненормальним, оскільки вона не готує дітей до життя на волі, на просторі, під відкритим небом. А якщо школа дала світло без тепла, знання без здатності переживати, а завдяки переживанням - співчувати, то ці знання будуть використані лише як

¹ Коменский Я. А. Великая дидактика / Я.А. Коменский // Коменский Я.А., Локк Д., Руссо Ж.-Ж., Песталоцци И.Г. Педагогическое наследие / сост. В.М. Кларин, А.Н. Джурицкий. - М: Педагогика, 1988. —416 с.

² Там само. - С.132.

³ Там само. - С.90-96.

⁴ Муравицька М. Філософія серця / М. Муравицька // Педагогічні кадри. — 1994.-№ 5-6.-С.3.

засоби для задоволення самолюбства, а не для суспільного блага, щас гя й удосконалення людей¹.

Ідеї П. Юркевича були творчо розвинені на початку ХХ століття І. Фолькельтом, Р. Штайнером та іншими прогресивними зарубіжними й вітчизняними педагогами, які активно закликали до використання педагогічного потенціалу мистецтва у навчально-виховному процесі школи, вбачаючи у ньому ефективний засіб протидії все зростаючій інтелектуалізації освіти. Упровадження мистецтва до змісту та організаційних форм навчання і виховання школярів мало забезпечити, на думку Р. Штайнера, такі умови для формування їхньої особистості, за яких би інтелектуальне послідовно вироблялося з художнього, завдяки чому зберігалася б цілісність і життєва сила молодой людини^{1,2}.

Грунтуючись на розумінні педагогіки як мистецтва, а педагога як художника, вальдорфська педагогіка накопичила цінний досвід ефективного використання педагогічного потенціалу мистецтва у навчально-виховній роботі з учнями та професійній підготовці вчителя.

Не менш вагомі здобутки у теорії й практиці педагогічно-мистецької діяльності отримала і внесла до скарбниці світового педагогічного досвіду вітчизняна педагогіка. Так, історико-педагогічними дослідженнями Н. Дем'яненко доведено, що у змісті загальнопедагогічної підготовки вчителя у кінці ХІХ - на початку ХХ століття вагоме місце посідали мистецькі й педагогічно-мистецькі дисципліни, зокрема, „Співи”, „Малювання і ліплення”, „Дикція і декламація”, „Огляд народної і дитячої літератури”, „Дитячі типи в літературі і живописі”³, „Мистецтво як чинник позашкільної освіти”⁴, „Теорія і психологія художньої творчості”, „Графічне мистецтво (креслення, малювання з історією мистецтва)”, „Тонічне мистецтво з практичними вправами”; „Теорія та історія музики і співів”, „Виразне читання”, „Розповідання (виразна ч.ош)”(*Фребелівський педагогічний*

¹ Юрас І. Педагогічна концепція Памфіла Даниловича Юркевича: наукове видання / І. Юрас. - К.: Правда Ярославичів, 1998. - С.28.

² Штайнер Р. Эвритмия, музыка, рисование, язык / Рудольф Штайнер // Вальдорфская педагогика: антология / сост. А.А. Пинский и др.; под ред. А.А. Пинского. — М.: Просвещение, 2003.-С.135.

³ Дем'яненко Н.М. Загальнопедагогічна підготовка вчителя в Україні (ХІХ - перша третина ХХ ст.): монографія / Н.М. Дем'яненко. - К.: ІЗМН, 1998. - С. 158.

⁴ Там само. - С.162.

«Мистецька освіта в Україні»

«Художественное образование на Украине» институт); „Образотворче мистецтво”, „Техніка мови у зв'язку з художнім читанням і малюванням”, „Тональне мистецтво”, „Історія і теорія мистецтва”, „Мистецтвознавство”, „Графічна грамота”, „Постановка голосу і виразне читання”, „Розповідання та ігри”, „Педагогічне малювання”, „Праця і мистецтво, як елементи соціуму”, „Народна творчість”, „Історія України з історією мистецтва”, „Література народів СРСР”, „Віршознавство”, „Виразне читання”, „Дитяча література”, „Історія слов'янських літератур”, „Риторика” (і факультети соціального виховання радянських педагогічних інститутів). На викладання мистецьких і педагогічно-мистецьких дисциплін у педінститутах, за результатами досліджень Н. Дем'яненко, відводилося у 1920-33 роки приблизно 14% від усього навчального часу, що дозволяло майбутнім вчителям оволодівати базовими прийомами педагогічної техніки та іншими елементами педагогічної майстерності, забезпечувало їм творче самопочуття, розвивало техніку мовлення, стимулювало до дотримання естетичного зовнішнього вигляду¹².

Обґрунтовуючи професійну необхідність використання мистецтва у змісті професійної підготовки майбутнього вчителя, Б. Лихачов зазначає, що художні твори є найважливішими підручниками з людинознавства: „Чим глибше педагог *будь-якої спеціальності* занурюється у світ мистецтва та мистецтвознавства, тим ближче він до пізнання своїх учнів та оволодіння педагогічною майстерністю. Адже твори мистецтва розкривають характери дітей не в абстрактно-теоретичних формулах, а в конкретно-історичних, живих образах, що безпосередньо вводять дорослу людину до світу дитинства”³.

Вперше в українській педагогіці заявила про необхідність виокремлення педагогіки мистецтва у самостійну галузь фундатор вітчизняної мистецької освіти О. Рудницька: „Зважаючи на особливу роль мистецтва у розвитку здатності людини до широких творчих узагальнень почуттів і думок, можна стверджувати про необхідність виокремлення нової галузі педагогічних знань та введення до наукового обігу відповідного поняття - „педагогіка мистецтва”, якій

¹ Там само. — С. 192.

² Там само. - С.254.

³ Лихачёв Б. Педагогика. Курс лекций: учеб, пособие / Б. Лихачёв. - М.: Прометей, Юрайт, 1998. -С.208.

«Мистецька освіта в Україні»

«Художественное образование на Украине» пршиманні специфічні засоби реалізації цілей навчання й виховання м іч сучасній гуманітарній парадигмі»¹.

Вчений точно і ємно сформулювала наукову новизну цієї субдисципліни педагогіки, що полягає у зміні нею акцентів у співвідношенні компонентів традиційних для освіти діалогічних пар, з наданням пріоритетності емоційно-почуттєвому розвитку особистості в його взаємозв'язку із розумовим; суб'єктивним чинникам осягнення художнього смислу поряд із засвоєнням об'єктивної інформації про мистецтво, світ, явище тощо; підсвідомим процесам „осягання” на тлі „і втомлення образного змісту мистецького твору”; задоволенню ну повних потреб особистості перед прагматичними². Означені співвідношення підкреслюють, на думку О. Рудницької, необхідність формування власного „Я” суб'єкта навчального процесу, його і самостійної позиції, що дає підстави розглядати мистецьку освіту як можливу модель гуманізації освітнього процесу в цілому³.

Водночас, як свідчить аналіз наукових праць вченого, поняття педагогіка мистецтва” нерідко ототожнюється нею з поняттям мистецька педагогіка”. На підтвердження цьому можна навести хоча и назву її навчального посібника *Педагогіка: загальна та мистецька*”, а також активно вживаний в роботах вченої термін „педагогіка мистецтва”, що визначається нею як „самостійна галузь педагогічних нить, яка характеризується особливостями методології, шкономірностей, принципів, дидактичних засобів, зумовлених природою художньої творчості”⁴ і водночас як „структурний компонент професійної педагогіки, що охоплює питання змісту, мс годології, теорії та методики викладання різновидів мистецтва і використання їх як засобу художньо-естетичного розвитку та формування поліхудожньої свідомості особистості”⁵.

Співставляючи ці два визначення, можна помітити, що поняття „педагогіка мистецтва” розглядається О. Рудницькою

¹ Рудницька О.П. Педагогіка мистецтва: пошуки і перспективи / О,11. Рудницька // Професійна освіта: педагогіка і психологія: українсько-польський щорічник. - Київ; Ченстохова. - 2000. - Вип. II. - С. 233-234,

Рудницька О.П. Педагогіка: загальна та мистецька: навч. посіб. / О.П. Рудницька-Тернопіль: Навчальна книга - Богдан, 2005. -С.233-234.

Гам само. - С.29.

¹ Гам само. - С.8.

Рудницька О.П. Педагогіка мистецтва: пошуки і перспективи / О.П. Рудницька // Професійна освіта: педагогіка і психологія: українсько-польський щорічник. - Київ; Ченстохова. - 2000. - Вип. II. - С.233-245.

*«Мистецька освіта в Україні»
«Художественное образование на Украине»*

водночас у двох контекстах (загальної та професійної педагогіки) і зосереджує в собі художньо-естетичний аспект впливу мистецтва на розвиток особистості, опускаючи інші аспекти її розвитку (моральний, фізичний, професійний тощо).

Більш диференційовано, на нашу думку, визначає сутність мистецької педагогіки та педагогіки мистецтва М. Лещенко, у наукових працях якої зустрічаються в різних контекстах поняття *мистецька педагогіката* „педагогіка виховання мистецтвом”^{1 2 3}, які розуміються вченим в цілому як закони та мистецькі педагогічні технології створення потужного пізнавально-активного поля естетичного потенціалу⁰.

Ґрунтовні дослідження щодо визначення сутності мистецької педагогіки та педагогіки мистецтва здійснили польські вчені, які, за результатами компаративного аналізу, проведеного Г. Ніколаї, використовують в якості аналогів до означених понять поняття „педагогіка культури” (С. Гессен, Б. Наврочинський, К. Сосницький), „освіта через мистецтво” (А. Мужин), „виховання через мистецтво” (С. Шуман, Б. Суходольський), „виховання для мистецтва” (І. Войнар)⁴.

Освіта через мистецтво тлумачиться А. Мужиним як творча мистецька едукація, що стимулює творчий розвиток особистості, відкриває їй найефективніший шлях до самореалізації й тим самим збагачує та динамізує культуру. Таке бачення багато в чому збігається з підходом російського вченого-педагога Б. Йєменського, який зазначає, що треба вчити не мистецтву, а мистецтвом⁵.

Виховання для мистецтва та виховання через мистецтво

¹ Лещенко М.П. Естетичне поле педагогічної концепції В.О. Сухомлинського / М.П. Лещенко // Теорія і практика сучасного естетичного виховання у контексті педагогічної спадщини Василя Сухомлинського: зб. наук. праць. - Полтава, 1998. - С. 18-19.

² Лещенко М.П. Зарубіжні технології підготовки учителів до естетичного виховання: [монографія] / М.П. Лещенко. -2- ге вид., доп. - К.: Гротеск, 1996. - 192 с.

³ Лещенко М.П. Щастя дитини - єдине щастя на землі: до проблеми педагогічної майстерності: [у 2-х ч.] / М.П.Лещенко.- К.: АСМІ, 2003. — Ч, 1. — 2003.-С.3.

⁴Ніколаї Г. Ю. Музично-педагогічна освіта в Польщі: історія та сучасність: монографія / Г.Ю.Ніколаї. - Суми: СумДПУ ім. А. Макаренка, 2007. - 396 с.

⁵ Йєменський Б. М. Мудрість красоти: о проблемах эстетического воспитания: кн. для учителя / Борис Михайлович Неменский. - 2-е изд., перераб. и доп. - М.: Просвещение, 1987. - 253 с.

*«Мистецька освіта в Україні»
«Художественное образование на Украине»*

розглядаються І. Войнар як дві взаємозалежні сторони естетичного виховання, з яких перша стосується формування естетичної культури особистості, підготовки її до участі в художній діяльності, а інша - поглиблення інтелектуальних, моральних і соціальних складових інтегральної людської особистості” завдяки залученню її до і мізування з творами мистецтва та аматорської художньої діяльності, стимуляції її експресії й креативності мистецькими засобами з метою ми визволення внутрішніх сил людської особи, придушених чи зовсім знищених зовнішнім світом та односторонністю освітніх процесів (Б. Неменський називає цей процес „вихованням мистецтвом”).

Виховання через мистецтво уможливується, на переконання польських вчених-педагогів на основі “виховання через переживання”, формування засобами мистецтва здатності особистості до самопізнання, осягнення та творчого освоєння нею оточуючого світу, розвитку її “емоційної вразливості” й “художньої експресії”.

Вважаючи виокремлення І. Войнар понять „виховання для мистецтва” та „виховання через мистецтво” за значущий крок у розвитку наукової мистецько-педагогічної рефлексії, зауважимо, що поняття „виховання через мистецтво” не може, на нашу думку, повною мірою виступати аналогом до поняття „педагогіка мистецтва”, оскільки воно є більш вузьким за своїм змістом (подібно до того, як і поняття „теорія виховання” є вузьким від поняття „педагогіка”), а отже воно не в змозі охопити собою усього змісту педагогіки мистецтва. І ому вважаємо, що *виховання через мистецтво* доцільно розглядати як один з *аспектів* педагогіки мистецтва, нарівні з такими іншими її аспектами, як дидактика мистецтва та художньої творчості, теорія та іє юрія педагогіки мистецтва тощо.

Плюралістичність проаналізованих вище підходів до здійснення науковцями дефініцій феномену функціонування мистецтва в освіті лише підкреслює, на нашу думку, потребу в науковому обґрунтуванні сутності й змісту поняття „педагогіка мистецтва”, оскільки науковий підхід до розгляду будь-якого явища потребує чіткості та однозначності його тлумачення на поняттєво- термінологічному рівні. Адже невизначеність змісту поняття призводить до підміни його близьким, але не тотожним йому за змістом, що неадекватно відображає його сутність.¹

¹ Ніколаї Г. Ю. Музично-педагогічна освіта в Польщі: історія та сучасність: монографія / Г.Ю.Ніколаї. - Суми: СумДПУ ім. А.Макаренка, 2007. - С. 10-12.

Розкриття змісту поняття „педагогіка мистецтва” набуває особливої важливості, на нашу думку, передусім, у зв’язку з тим, що поза мистецькою освітою значення мистецтва освітянами нині, фактично, не усвідомлюється. Зокрема, у професійній немистецькій освіті йому взагалі не приділяється уваги, оскільки воно не мислиться педагогами й науковцями як педагогічний засіб або компонент змісту освіти. І хоча в педагогічній освіті знайшли застосування ідеї театральної педагогіки, все ж мистецька педагогіка, а тим більше педагогіка мистецтва, у своїй цілісності педагогічними працівниками не розглядається. Найчастіше мистецтву надається статус лише засобу виховної роботи, внаслідок чого його педагогічні можливості не розкриваються повною мірою. А це не дозволяє повно й науково обгрунтовано реалізувати потужний потенціал педагогіки мистецтва, конституювати її як самостійну педагогічну галузь.

Доцільність виокремлення педагогіки мистецтва у загальній структурі педагогіки вбачаємо в тому, що вона акцентує увагу на естетичних, культурологічних та аксіологічних засадах педагогіки і, сприяючи опочуттєвленню та естетизації педагогічної теорії й практики, спроможна надати їм творчого характеру та нового, творчого імпульсу розвитку. Тому ми переконані, що педагогіка мистецтва може стати важливою підвалиною людиноцентричної педагогіки, визначаючи орієнтири її розвитку на засадах гуманізації, естетизації, культуровідповідності, діалогічності й творчості. При цьому, поділяючи думку М. Лещенко, наголошуємо, що вона має бути не мистецтвознавством, а *творчістю*.

Говорячи про педагогіку мистецтва, дослідники звичай використовують це поняття як синонім до поняття „мистецька педагогіка” і розуміють його у значенні: 1) *педагогічного потенціалу* мистецтва (дидактичного, виховного, розвивального); 2) *сукупності наук* про використання цього потенціалу у навчально-виховному процесі закладів освіти різних типів і рівнів акредитації (дидактики мистецтва, теорії виховання мистецтвом, теорії формування та розвитку особистості засобами мистецтва); 3) *субдисципліни педагогіки* (подібно до педагогіки творчості (С. Сисоєва); педагогіки праці (Т.- В. Новацький), педагогіки культури (С. Гессен, Б. Наврочинський, К. Сосницький), педагогіки особистості (В. Рибалка), педагогіки¹

¹ Лещенко М.П. Зарубіжні технології підготовки учителів до естетичного виховання: [монографія] / М.П. Лещенко. - 2- ге вид., доп. - К.: Гротеск, 1996. - 192 с.

індивідуальності (О. Гребенюк)); 4) *галузі професійної педагогіки* (подібно до військової, спортивної, інженерної педагогіки тощо); 5) *теоретичної і практичної педагогічно-мистецької діяльності*.

Проаналізувавши та узагальнивши існуючі в педагогічній науці визначення *мистецької педагогіки* та *педагогіки мистецтва*, ми дійшли висновку, що останні не є тотожними за своїм змістом і тому їх недоцільно вживати як синоніми. Отже, пропонуємо розрізняти поняття „*педагогіка мистецтва*” із поняттям *мистецька педагогіка*”, є іиввідносячи перше із *педагогічною функцією мистецтва*, а друге - з *мистецькою освітою*.

Адже, виходячи зі співвідношення понять „*освіта*”, яке розуміється як „процес та результат засвоєння особистістю визначених суспільством рівнів культурної спадщини”, та „*педагогіка*”, що визначається як „наука про освіту” (В. Краєвський, М. Михалкович, О. Новіков, І. Прокопьев, А. Хуторской та ін.), вважаємо правомірним визначення мистецької педагогіки як науки про мистецьку освіту (*загальну й професійну*), а педагогіки мистецтва як науки про освіту іасобами мистецтва.

У зв'язку з цим, **мистецьку педагогіку** визначаємо як: 1) науку про мистецьку освіту; 2) *теорію і практику естетичного виховання таопанування різновидів мистецтва* учнями шгальноосвітніх шкіл і вихованцями позашкільних закладів освіти; 3) *самостійну галузь професійної педагогіки*, що досліджує проблеми професійної підготовки фахівців у галузі мистецтва й охоплює собою шкі складові, як: музична, художня, театральна, музейна, хореографічна та інші педагогіки.

Педагогіку мистецтва розглядаємо як: 1) науку про *використання педагогічного потенціалу мистецтва в освіті, а також практичну педагогічно-мистецьку діяльність*; 2) субдисципліну педагогіки, *що розробляє естетичні, етичні, культурологічні, акмеологічні та аксіологічні засади формування особистості, її загального, професійного й творчого розвитку шсобами мистецтва*; 3) *самостійну педагогічну галузь, що Оосліджує проблеми навчання, виховання та розвитку особистості шсобами мистецтва*.

Незважаючи на критичні оцінки рядом вчених (зокрема, І Краєвським) факту виникнення великої кількості різноманітних „вузьких” педагогік¹, вважаємо цей процес неминучим і закономірним

наслідком розвитку педагогічної науки, яка, будучи складною системою „людської діяльності щодо вироблення й теоретичної систематизації об’єктивних знань”¹ з усіх сфер освітньої дійсності, містить у собі конкретні елементи наукового педагогічного знання з різних субдисциплін і передбачає наукове осмислення й рефлексію стосовно усіх освітніх явищ, в тому числі й тих, що існують у сфері функціонування мистецтва в освіті. І якщо ніхто не заперечує права на існування філософії мистецтва (Ф. Шеллінг, Б. Мейлах), психології мистецтва (Л. Виготський), соціології мистецтва (П. Сорокін, О. Семашко), то, вважаємо, що має право на існування і субдисципліна - педагогіка мистецтва.

У правомірності такого підходу ми утвердилися після ознайомлення з працями вітчизняних і зарубіжних вчених, в яких використовуються такі поняття, як „мистецька педагогіка” (рос. - „художественная педагогика” - Г. Падалка, О. Рудницька, О. Щолокова), „поетична педагогіка” (Ш. Амонашвілі), „театральна педагогіка” (В. Абрамян), „сценічна педагогіка” (С. Гіппіус), „музична педагогіка” (Г. Падалка, О. Михайличенко), а також „педагогіка музичного сприймання” (О. Ростовський), „педагогіка культури” (С. Гессен, Б. Наврочинський, К. Сосницький), „педагогіка мистецтва” (О. Мелік-Паїаєв, Г. Падалка, О. Рудницька), „педагогіка художньої творчості” (В. Петрушин), „педагогіка естетичного освоєння світу” (С. Жданова), „музейна педагогіка” і „педагогіка музею” (Б. Столяров) та ін.

Об’єднавши означені поняття у дві групи, відповідно до їх семантики, розглядаємо їх у такій залежності, як у польській педагогіці розглядаються поняття „виховання для мистецтва”, „мистецька едукація” (співвідносимо їх із мистецькою педагогікою) та „виховання через мистецтво”, „освіта через мистецтво” (співвідносимо їх із педагогікою мистецтва). У той же час, співставляючи ці поняття, ми не ототожнюємо їх, оскільки дидактика й теорія виховання, як складові педагогіки, не можуть ототожнюватися з нею, а можуть лише розкривати педагогічні закони й принципи „у своїй сфері”.

Відмінність педагогіки мистецтва від мистецької педагогіки вбачаємо, передусім, в їх *предметі* й *меті*. Так, *предметом мистецької педагогіки є мистецька освіта*, а *предметом педагогіки мистецтва — освіта засобами мистецтва*.

Мистецька педагогіка має за мету забезпечення функціонування загальної й професійної мистецької освіти;

¹ Там само. -С.8.

**«Мистецька освіта в Україні»
«Художественное образование на Украине»**

іднскоНалення процесу художньо-естетичного виховання та • 111, чи ньо-естетичного розвитку особистості і тому акцентує увагу ми **розробці** теоретичних основ підготовки особистості до **пійтнрської** і професійної мистецької діяльності, оволодіння її тсійікою, формування в особистості естетичної культури (тобто, за і пі.ійшр, „виховання для мистецтва”, „мистецької едукації”). Имдання мистецької педагогіки — забезпечення підготовки и і її і ні гості до аматорської й професійної мистецької діяльності, ішишодіння її технікою й технологією.

Педагогіка мистецтва спрямована, головним чином, на ні. альнокультурний і творчий розвиток людини, пробудження . п інших у ній” (В. Верхоинець) творчих сил, виявлення й розвиток у мистецькій діяльності її творчої індивідуальності. Її метою є сманізація сучасної освіти та сприяння реалізації її і у имиротворчого і людинотворчого потенціалу. Вона, на нашу іумку, охоплює собою ідеї „освіти через мистецтво” (А. Мужина, І. І Іеменського) та „виховання через мистецтво” (С. Шумана, Ь С'уходольського, І. Войнар).

Не маючи спеціальної мистецької та художньо-естетичної і ирямованості, педагогіка мистецтва розглядає мистецьку діяльність >і к засіб цілісного розвитку особистості на аксіологічних і творчих іасадах. Вона робить акценти у процесі оволодіння учнями чи (ту центами мистецькою творчістю не на технічному їх вишколі („дресурі”, як називає цей процес С. Гессен), а на відкритті перед ними можливостей самовираження в суб'єктивно близькому для них виді мистецтва у найбільш зручний та бажаний для них спосіб, що дозволяє підвищити їхню пізнавальну активність розвинути в них пізнавальний інтерес, бажання до опанування навчального предмета, любов до навчання, прагнення постійного самовдосконалення, задоволення від творчої роботи.

Ці акценти можна виразити, на нашу думку, у двох різних термінах: 1)звичному „мистецько-педагогічна діяльність”, тобто діяльність щодо цілеспрямованого опанування мистецтва з метою мистецької освіти й художньо-естетичного виховання особистості, а також 2) „педагогічно-мистецька діяльність” - тобто діяльність, спрямована на розв'язання загально-педагогічних завдань на основі використання мистецтва.

Саме тому вважаємо, що педагогіка мистецтва може виступати основою розвитку творчої індивідуальності як майбутніх, так і працюючих педагогів різних спеціальностей, в тому числі й педагогів немистецького фаху.

*«Мистецька освіта в Україні»
«Художественное образование на Украине»*

Водночас, хочемо зазначити, що у розвитку творчої індивідуальності студентів педагогічних навчальних закладів вважаємо за необхідне використовувати водночас і педагогіку мистецтва й педагогіку професійної мистецької освіти (особливо театральну педагогіку) в їх взаємозв'язку, оскільки, як справедливо наголошують і педагоги й митці, діяльність педагога, будучи творчою суб'єкт-суб'єктною взаємодією, є найбільш спорідненою з діяльністю театральних діячів, передусім, актора й режисера. Тому використання педагогічних можливостей театру та театральних методів і технологій у професійній підготовці майбутніх педагогів різних спеціальностей, починаючи від А. Макаренка й В. Верховинця і завершуючи сьгоднішніми теоретиками і практиками театральної педагогіки й педагогіки театру (В. Абрамян, Д. Вагапова, С. Фейгінов та ін.) правомірно визнається одним з найбільш ефективних шляхів формування їхньої творчої особистості та розвитку її неповторної й яскравої індивідуальності. Зокрема, до цього часу не втрачають актуальності слова А. Макаренка, який, розуміючи сутність емоційно-творчої природи педагогічної діяльності, наголошував на необхідності етюдної роботи з педагогами-початківцями: „Тим, хто готується до артистичної діяльності, дають цілу систему вправ на уяву, які так і формулюються: уявіть собі ... А наша професія - зрідні артистичній. Була б моя воля, я дав би подібні завдання студентам педагогічних інститутів і молодим вчителям. Нехай би вчилися уявляти себе вчителями того чи іншого класу; учнями, яким важко вчитися; учнями, яких вигнали з класу, і т.д.”¹.

Аналізуючи етюдні практикуми А. Макаренка, В. Кан-Калик дійшов висновку щодо глибокої обізнаності педагога із системою К. Станіславського, спільності їхніх педагогічних підходів, підпорядкованих меті розвитку творчої природи особистості, її творчої індивідуальності^{1,2}.

Наполягаючи на важливості для вчителя удосконалення його акторських і педагогічних здібностей, А. Макаренко вбачав сутність такого навчання, „перш за все, в організації характеру педагога, вихованні його поведінки, а після цього в організації його спеціальних знань і навичок, без яких жоден вихователь не може бути хорошим

¹ Лещенко М.П. Щастя дитини — єдине щастя на землі: до проблеми педагогічної майстерності: [у 2-х ч.] / М.П.Лещенко.~ К.: АСМІ, 2003. -Ч.І.-2003.-С. 184.

² Кан-Калик В.А., Никандров Н.Л. Педагогическое творчество. — М.: Педагогика, 1990. - С. 12.

«Мистецька освіта в Україні»
«Художественное образование на Украине»

вихователем, не може працювати, оскільки у нього не поставлений і ... Не може бути хорошим вихователем той, хто не володіє мимкою, не може надати своєму обличчю необхідного виразу чи стримати свій настрій*. Видатний педагог був впевнений, що у майбутньому у вищих педагогічних навчальних закладах обов'язково пупс викладатися і постановка голосу, і поза, і володіння своїм організмом, і володіння своїм обличчям, оскільки без такої роботи не можлива діяльність вихователя^{1 2}.

Окрім театральної педагогіки й педагогіки театру в сьогднішній педагогічній практиці все більш активно використовується педагогіка музики, яка, за нашим спостереженням, і спрямовується в основному на здійснення різних видів виховання учнів та студентів, а також на реалізацію музично-терапевтичних практик, теоретичні засади яких розроблені в Україні Г. Побережною, її Любан-Плоццю та О. Беловим³. Достатньо активно педагогіка музики використовується у вальдорфській школі при підготовці вчителів абсолютно усіх спеціальностей.

Фундатор вальдорфської педагогіки Р. Штайнер вважав юловними рисами вчителя музикальність та артистичність. Тому з метою розвитку його педагогічної майстерності до змісту його професійної підготовки введено різні види мистецтва, ремесла й художньої творчості, зокрема: музично-інтонаційні та ритмічні імпровізації, музично-ритмічні вправи на координацію рухів рук та ніг (подібні до методики ритмічного виховання Е. Жак-Далькроза), евритмію, вигадкування ритмо-пластичних вправ на різні за жанрами поетичні тексти тощо.

При підготовці вальдорфських педагогів, незалежно від рівня їхньої музичної освіти, застосовуються колективні реcitaції та заняття хоровим співом, які проводяться на вчительських семінарах (а потім у вальдорфських дитячих садках і школах) кожен ранок з метою розвитку в студентів ритмічності, гармонійного й мелодійного слуху, музикальності як основи їхнього педагогічного мистецтва. Такі вправи сприяють згуртуванню майбутніх вчителів у колектив одностумців, зближенню їх між собою. На думку вальдорфських педагогів, під час реcitaцій і співу активізуються усі органи відчуттів, а спільні вольові

¹ Макаренко А.С. Некоторые выводы из моего педагогического опыта // Сочинения: В 7 т. - М., 1958. -Т. 5. - С.265-269.

² Там само.-С.269.

³ Любан-Плоцца Б. Музыка и психика: слушать душой / Б. Любан-Плоцца, Г. Побережная, О. Белов. - К.: „АДЕФ-Украина”, 2002. - С.337.

«Мистецька освіта в Україні»

«Художественное образование на Украине» зусилля, що

докладаються ними при такій діяльності, ще більше загострюють їхню чутливість до гармонії й краси в оточуючому світі, позитивно впливають на їхнє здоров'я та виховання волі.

Результатом таких колективних вправ стає, на переконання вальдорфців, сформована готовність студентів та учнів у школах до продуктивної праці упродовж навчального дня, підвищення їхньої інтелектуальної й емоційної активності¹.

Ці думки збігаються із висловленими у свій час ідеями К. Ушинського, який вважав класний спів прекрасним, освіжаючим та підбадьорюючим засобом: „Ви помітили, що клас втомився, став неуважним, працює кволо, починаються позіхання, маленькі пустощі; змусьте проспівати яку-небудь пісеньку - й усе знову прийде до порядку, енергія відродиться й учні почнуть працювати, як і раніше”¹².

У ході хорових занять студенти по нотах і по слуху виконують одно- та багатоголосні пісні, канони, нерідко міняючись партіями, що дозволяє їм різнобічно й цілісно оволодіти музичним твором, не обмежуючись вивченням лише своєї партії, а також сприяє усвідомленому й контрольованому розподіленню уваги у процесі виконання цього твору.

Заняття співом спонукають майбутніх вчителів до оволодіння нотною грамотою з власного бажання, адже без неї неможливо виконувати хорові твори більш високого рівня складності. Оволодівши ж нотною грамотою, легше навчитися грі на музичному інструменті.

Хочемо зазначити, що усі вчителі вальдорфських шкіл вміють грати на кількох інструментах, серед яких обов'язковим є флейта. У процесі ансамблевих занять вони нерідко обмінюються інструментами і в такий спосіб вдосконалюють свою виконавську майстерність. Така підготовка перетворює їх на своєрідних „вчителів-оркестрів”, здатних до імпровізації на різні теми, на різних інструментах й у різноманітних напрямках та видах художньо-творчої й педагогічної діяльності, а також надає їм можливість організувати у своєму класі індивідуальне та колективне музикування, в якому різнобічно виявляється творча індивідуальність як вихованців, так і самого вчителя.

З цих же позицій, музично-творча діяльність (зокрема, гра на музичних інструментах) виступає у вальдорфській дидактичній

¹ Ритм и повторение / Вальдорфская педагогика: Антология / сост. А.А.Пинский и др.; под ред. А.А. Пинского. — М.: Просвещение, 2003. - С.

² Алиев Ю.Б. Настольная книга школьного учителя-музыканта / Ю.Б. Алиев. - М.: ВЛАДОС, 2000.-С.18.

*«Мистецька освіта в Україні»
«Художественное образование на Украине»*

системі пропедевтикою вивчення акустики в курсі фізики¹, а слухання та обговорення творів сучасної музики (етно-, поп-, рок-, електронної музики та ін.) слугує усвідомленню учнями метаморфоз мінливого і мну початку XXI століття, допомагає зрозуміти його виклики та не , упустити наданих ним можливостей для вільного й творчого розвитку і ти і індивідуальності².

Вважаємо, що практика залучення майбутніх педагогів до музичного виконавства (передусім, хорового) є дуже важливою і для розвитку творчої індивідуальності студентів державних педагогічних навчальних закладів, адже хоровий спів є найдоступнішим, а тому наймасовішим видом музичного мистецтва, який не потребує медіальної підготовки, але виступає потужним педагогічним засобом формування різних якостей творчої індивідуальності.

Водночас, ми беремо при цьому до уваги слова Л Рубінштейна, який зазначав, що виконавство є „не точною копією мійорського тексту а, другим його творенням. Той, хто володіє цією ідігністю, навіть у творінні великого композитора знайде ефекти, на и к і той або забув вказати, або не думав про них”³.

Крім музичних творчих завдань, у вальдорфській школі на особливу увагу заслуговують пластично-образотворчі вправи на відтворення темпераменту у кольорі й русі (стихії) з метою розвитку ідатності вальдорфського вчителя до педагогічного спілкування з учнями, різними за типом темпераменту.

Виконуючи цю вправу, вальдорфські педагоги поєднують пізнання кольорів з відчуттям і переживанням відповідних їм стихій (земля, вода, повітря, вогонь), а також темпераментів (меланхолічного, флегматичного, сангвінічного та холеричного). У змісті таких вправ образотворче мистецтво інтегрується з евритмією, яка слугує пропедевтикою для входження в образ стихії через рух з наступним графічним зображенням цього руху за допомогою вугільника та малюванням його фарбами по мокрому. У цьому процесі виконавці

¹ Сисоєва С.О., Соколова І.В. Нариси з історії розвитку педагогічної думки: навч. посіб. / С.О. Сисоєва, І.В. Соколова. - К.: Центр навчальної літератури, 2003.-С.195.

² Современный мир, музыка и школа // Вальдорфская педагогика: Антология / сост. А.А. Пинский и др.; под ред. А.А. Пинского. - М.: Просвещение, 2003. — С. 400.

³ Баренбойм Л. Антон Григорьевич Рубинштейн / Л. Баренбойм. - Л., 1957. - С.338.

«Мистецька освіта в Україні»

«Художественное образование на Украине» ніби

звільняються від тиску розсудливого розуму й віддаються єдиному пориву, що виводить їх у надсвідомий процес творчості. Вони підпорядковуються творчому порухові, власному відчуттю, що веде їх за собою і організує їхню творчу ритмічно-пластичну та художню діяльність, у якій кожен природно й вільно виявляє свою творчу індивідуальність.

Виявлення найкращих рис темпераменту майбутнього педагога й водночас визначення індивідуальної програми подолання негативних проявів індивідуальності, пов'язаних з однобічностями темпераменту, сприяє, на переконання вальдорфських вчителів, вирівнюванню, згладжуванню його сплесків й гармонізації душевного життя особистості у цілому.

Слід зазначити, що, окрім вальдорфських шкіл та вчительських семінарів, педагогіка хореографії поки що не набула великого поширення у навчальних закладах України та близького зарубіжжя, оскільки в педагогічній площині цей вид мистецтва ще не осмислений на тому ж рівні, як інші його різновиди. Проте у процесі професійної підготовки майбутніх вчителів досить активно використовується педагогіка образотворчого мистецтва як засіб залучення їх до різних видів художньо-творчої діяльності з метою творчого розвитку. Блискучим прикладом цьому є практична діяльність російського вченого-педагога Юрія Азарова й застосовувані ним образотворчі „педагогічні технології прискореного розвитку обдарувань і талантів учнів та педагогів”¹, а також тренінги-семінари з живопису, де студенти залучаються до написання картин. При цьому образотворча діяльність виступає не самоціллю, а засобом розвитку в майбутніх педагогів здібності до візуалізації, або, як назвав це Ю. Азаров, “творчо-образно-інтуїтивного мислення”^{1 2}.

Тренінг складається з двох вправ: “Довіря руці” й написання пейзажу “Мої улюблені місця”. При виконанні першої вправи майбутні педагоги малюють дуже швидко із заплющеними очима, “відключивши свідомість” й слідкуючи лише за власним відчуттям комфортності руху руки з олівцем. Згодом, “увімкнувши свідомість”, вони аналізують зображення, вичленовують фломастером домінантні лінії, обирають кольори для розфарбовування фігур, що утворилися. І

¹ Азаров Ю.П. Тайны педагогического мастерства. - М.: Изд-во Московского психолого-социального ин-та; Воронеж: Изд-во НПО «МОДЭК», 2004. - С.38- 40.

² Там само. - С.39.

«Мистецька освіта в Україні»

«Художественное образование на Украине» и її < i

формувавши у свідомості художній образ, “майстри” доводять ннвогу до кінця олійними фарбами і вставляють картину в раму.

При виконанні другої вправи головною умовою для ч лижників” Є намалювати щось близьке, красиве і добре. По піт ІНІСКНІ роботи картини виставляються на експозиції, до огляду ІНШІ іапрошуються спеціалісти-експерти. Крім того, свою оцінку Ін і!, и.гатів художньої творчості майбутніх педагогів надають самі і і, центи, які залишають записи у книзі відвідувачів виставки, а також можуть виступити в ролі інтерв’юерів та респондентів, поділитися і моїми враженнями від процесу та результатів своєї творчої діяльності.

Оцінюючи значення таких семінарів-тренінгів, можна і стверджувати, що вони позитивно впливають на виявлення й І мм к риття художньо-творчих обдарувань та творчого потенціалу майбутніх педагогів; зміцнення їхньої віри в себе; підвищення їх і самооцінки та формування позитивної Я-концепції, що, звичайно ж, сприятиме удосконаленню їхньої педагогічної творчості та заохочуватиме їх до виявлення у ній своєї власної творчої індивідуальності.

Вивчення та узагальнення описаного вище зарубіжного досвіду використання мистецтва у процесі професійної підготовки педагогів є, на нашу думку, надзвичайно корисним в плані збагачення вітчизняної теорії і практики педагогіки мистецтва, оскільки це може надати потужний поштовх її розвитку.

Компаративний аналіз змісту педагогічної освіти в Україні та за її межами зумовив висновок щодо значного відставання вітчизняної педагогіки від зарубіжної щодо впровадження мистецького компонента до змісту загальної і професійно-педагогічної освіти (і кількісно й за якісним рівнем), що унеможливує рівність стандартів освіти та дипломів про її отримання. У зв’язку з цим виникає необхідність поглиблення та оновлення змісту професійно- педагогічної підготовки майбутніх працівників освіти у педагогічних навчальних закладах України всіх типів та рівнів акредитації¹.

Пріоритетними напрямками реалізації цього завдання можуть, на нашу думку, стати:

використання різних видів мистецтва в якості елементів змісту та засобів художньо-творчої діяльності майбутніх педагогів під час вивчення психолого-педагогічних дисциплін;

¹ Шевнюк О. Мистецькі дисципліни в реформаційних процесах євроінтеграції / Олена Шевнюк // Імідж сучасного педагога. - 2006. - № 5-6

*«Мистецька освіта в Україні»
«Художественное образование на Украине»*

проведення мистецьких семінарів-тренінгів;
започаткування творчих педагогічно-мистецьких майстерень педагогів та студентів;
активізація культурно-мистецької діяльності майбутніх педагогів;
організація щорічних конкурсів педагогічної майстерності та творчості серед студентів педагогічних та професійно-педагогічних навчальних закладів на місцевому, регіональному та загальнодержавному рівнях.

Результатом реалізації цих заходів стане зростання кількості креативних педагогів, які працюватимуть не просто як майстри, а як митці у своїй професії, оскільки мистецтво неможливе без творчості. Кожен зі справжніх митців має свій стиль, неповторну творчу індивідуальність, і саме на такого педагога очікує сьогодні і загальноосвітня, і професійна українська школа.

Оскільки педагогіка мистецтва розглядається нами як субдисципліна педагогіки, то вважаємо, що її *структура* має бути адекватною загальній структурі педагогіки. Тому, як загальна педагогіка складається з окремих відносно самостійних частин, серед яких основними є теорія та історія педагогіки, дидактика, теорія виховання й менеджмент освіти, так і педагогіка мистецтва в якості своїх складових має, з нашого погляду, містити: 1) *теорію та історію педагогіки мистецтва й мистецької освіти*; 2) *дидактику мистецтва і художньої творчості*; 3) *теорію виховання мистецтвом*; 4) *теорію розвитку особистості засобами мистецтва*; 5) *педагогічно-мистецький менеджмент* як теорію управління педагогічно- мистецькою складовою навчально-виховного процесу в закладах освіти різних типів і рівнів акредитації.

Основними *функціями* педагогіки мистецтва вважаємо:

науково-теоретичну (опис, пояснення, систематизацію та узагальнення наукових фактів, що стосуються використання педагогічного потенціалу мистецтва в освіті; аналіз та прогнозування змін у функціонуванні мистецтва в системі освіти);

конструктивно-технічну (визначення цілей педагогічно-мистецької діяльності та оптимальних умов її організації й здійснення).

Загальнометодологічною основою педагогіки мистецтва, на нашу думку, є *філософія освіти* (на відміну від мистецької педагогіки, для якої такою виступає *філософія мистецької освіти*).

Загальнонауковою методологією - культурологічний, аксіологічний та креативний підходи, а також *принципи* педагогіки

«Мистецька освіта в Україні»

«Художественное образование на Украине» мін ієцтва: опори на художній образ; поліхудожності; інтеграції *пи ієцького та загальноосвітнього компонентів змісту освіти в мі і п.ноосвітній школі й мистецького та професійно-педагогічного - у імкгі професійної підготовки майбутніх педагогів (у межах ПН нметно-інтегративної моделі означеної підготовки); єдності іміпшіально-логічного, емоційно-почуттєвого й творчого; і \ н.гуровідповідності; системності педагогічно-мистецької діяльності; пі інгогічної гармонії; педагогічної калокагатії; краси педагогічної дії (педагогічної естетики), мажорного тону та синтонічності спілкування; мг/інгогічно-творчої спрямованості взаємодії студентів з мистецтвом; педагогічної виразності; образності викладу навчального матеріалу; естетизації освітнього середовища; поетизації (поетична педагогіка Ш Лмонашвілі) та романтизації (М. Чембержі) навчально-виховного процесу й педагогічної діяльності тощо.

Конкретно-науковою методологією педагогіки мистецтва наступає сукупність принципів, методів дослідження та процедур, і.істосовуваних у конкретній мистецькій галузі, тобто методологія педагогіки конкретного його різновиду: методологія педагогіки музики, методологія педагогіки театру, методологія педагогіки образотворчого мистецтва тощо.

Основними концептуальними положеннями педагогіки мистецтва є:

1. Мистецтво - це сфера творчої діяльності, спрямована на осмислення світу й оцінку місця людини в ньому, отримання знання про буття й стосунки людей, що виражає ціннісне та естетичне ставлення до цих явищ і об'єктивується в художніх образах. Це — царина культури, де відображення суб'єкта „в матерії” є образом, який він створює „за законами краси”, відповідно до певних естетичних ідеалів, які концентровано виражають естетичне та водночас енциклопедично втілюють історичний досвід людства, світоглядні орієнтири. Разом з тим, мистецтво є особистісною формою відображення оточуючого світу, процесом і результатом творчості митців, втіленням і вираженням їхньої творчої індивідуальності.

2. Мистецтво має потужний педагогічний потенціал завдяки своїм функціям: дидактичній, виховній, розвивальній, соціалізуючій, професіоналізуючій. Крім того, кожна іншу його функцію можна використати в педагогічних цілях, за умови методично грамотного впровадження мистецтва до навчально-виховного процесу різних закладів освіти.

3. Мистецтво може розглядатися як методологія навчання і виховання учнів і студентів, детермінанта національної й

«Мистецька освіта в Україні»

«Художественное образование на Украине» соціокультурної ідентифікації, соціалізації та індивідуалізації їхньої особистості, компонент змісту загальної і професійної освіти, чинник її гуманізації, засіб навчально-виховної роботи у навчальних закладах усіх типів і рівнів акредитації, елемент естетико-розвивального середовища цих закладів.

4. Обґрунтуванням та теоретичною систематизацією науково-педагогічних знань про використання педагогічного потенціалу мистецтва в освіті, дослідженням і вдосконаленням практичної педагогічної діяльності з організації навчально-виховної роботи в закладах освіти засобом мистецтва має займатися самостійна педагогічна галузь - педагогіка мистецтва, основними категоріями якої є „художній образ”, „художня картина світу”, „художня концепція людини”, „художньо-творча діяльність”, „цілісна гармонійна особистість”.

У процесі обґрунтування концептів педагогіки мистецтва ми враховували ідеї розвивальної творчої освіти¹, що дозволило нам доповнити концептуальні засади нашої теорії такими фундаментальними положеннями:

Засвоєння змісту навчання, професійний розвиток особистості й становлення її творчої індивідуальності відбуватимуться більш успішно за умови комплексного впливу на її інтелектуальну та емоційно-почуттєву сфери.

Для педагога розвиток емоційно-почуттєвої сфери та образного мислення є професійною необхідністю, оскільки його професійним завданням є „зараження” (К. Станіславський) своїх вихованців власною творчою енергією, здійснення через власні почуття впливу на їхні почуття й поведінку.

Професійною вимогою до педагога професійного навчання є не лише розвиток його емоційно-почуттєвої сфери, а й сформованість професійних художньо-творчих умінь, залежно від його фаху. Останні стосуються передусім компетенцій в галузі образотворчого та декоративно-ужиткового мистецтва і мають свої кількісні та якісні показники для різних спеціалізацій. Найширшим колом мистецьких компетенцій мають володіти педагоги художньо- професійних та професійно-художніх навчальних закладів; для викладачів ПТНЗ кулінарного, перукарського, швейного, торгівельного та ін. профілів професійні мистецькі знання охоплюють

¹ Савенкова Л.Г. Полихудожественное образование как фактор развития детей и юношества / Л.Г.Савенкова // Педагогика. - 2006. - № 5. - С.] 7-23.

«Мистецька освіта в Україні»

«Художественное образование на Украине»

такі складові образотворчого мистецтва, як: ліплення, рисунок, композиція тощо.

На заняттях з кожного навчального предмета педагогу активізувати логічне (вербальне) та образне мислення..

Пояснення нового навчального матеріалу потребує оїмиої опори на образне мислення, ніж закріплення вивченого.

Творчі завдання на мистецькому матеріалі, які пропонуються педагогом для аудиторної та самостійної роботи, мають ... передбачати роботу творчої уяви і фантазії.

Природне й поступове входження студентів до художньо-іорчого процесу відбувається за умови врахування педагогом їхніх інчичних особливостей, природних нахилів і здібностей в різних іношх мистецтва. Такий підхід до процесу навчання, виховання, професійної підготовки і розвитку творчої індивідуальності майбутніх їм /шгоїв професійної школи сприяє формуванню в них індивідуальної тої рідкості й оригінальності їх особистості, зростанню їхнього шорного потенціалу.

Завдання педагогіки мистецтва розроблялися з урахуванням основних положень педагогічного підходу Л. Савенкової до іпоіачення основних напрямів організації поліхудожньої освіти як чинника розвитку дітей та юнацтва:

створення умов для природного й радісного існування особистості в освітньому просторі, її вільного творчого самовияву й і і ановлення її творчої індивідуальності;

розвиток емоційно-почуттєвої сфери студентів як основи і детермінанти формування усіх інших їхніх особистісних сфер і утворень;

гармонізація особистості майбутнього педагога, врівноваження її інтелектуальної та емоційно-почуттєвої сфер; художнього та логічного, дивергентного й конвергентного мислення з тим, щоб максимально задіяти в роботі обидві півкулі мозку й досягти цілісності й повноти сприйняття інформації;

забезпечення гармонійного й творчого розвитку усіх сутнісних сил і потенціалів особистості студента на основі обраного ним домінантного різновиду мистецтва;

формування в нього художньої картини світу, яка, доповнюючи наукову, відновлює цілісність його загальної картини світу й тим самим робить цілісною та унікальною його творчу індивідуальність.

Серед *методів* педагогіки мистецтва можна, на нашу думку, назвати: художньо-дидактичний (Я. Мамонтов), педагогічного малювання (К. Ушинський), педагогічної драматизації (С. Фейґінов) педагогічної візуалізації (Ю. Азаров), педагогічної імпровізації (вербальної, музичної, ритмічної тощо) (Б. Яворський), педагогічного інтонування (А. Макаренко, Д. Вагапова), творчих проєктів і завдань на мистецькому матеріалі (Л. Петрушевська), клазур (Г. Гребешок, Г. Сотська) тощо.

Найбільш продуктивними *формами* педагогічно-мистецької діяльності вважаємо *інтегровані*¹, колективні творчі завдання; колективні творчі справи; ігрові комплексні заняття, творчі майстерні тощо. Визнаючи педагогічну цінність цих форм, хочемо зазначити, що вони набудуть максимальної педагогічної ефективності лише за умови забезпечення їхнього творчо-розвивального характеру, оскільки навіть захоплююча репродуктивна діяльність не в змозі здійснювати розвивальний вплив на особистість.

Основними *напрямами* реалізації змісту та ідей педагогіки мистецтва вважаємо; 1) *культурологічний*, що передбачає впровадження у практику загальної, професійної та додаткової освіти різних видів мистецтва; 2) *соціально орієнтований*, який полягає у профілактиці різноманітних захворювань, а також асоціальної поведінки серед дітей та молоді (така форма роботи може охоплювати різні види арт-терапії, ігро-терапії, адаптовані до педагогічної практики й покликані допомогти соціально незахищеним верствам населення); 3) *професіоналізуючий*, згідно з яким використання мистецтва підпорядковується меті сприяння професійному самовизначенню учнів і студентів й набуття ними професійно значущих якостей; 4) *творчорозвивальний*; 5) *індивідуалізуючий*, які, на нашу думку, не потребують пояснення, оскільки досить повно описані у науково-педагогічній літературі.

Значення педагогіки мистецтва вбачаємо в тому, що вона ґрунтується не на примусі вихованців до засвоєння навчальної чи виховуючої інформації, сенс та особистісне значення якої вислизують з їхньої свідомості і є чужими для їхніх почуттів, а, впливаючи безпосередньо на ці почуття через художній образ, сприяє вживанню у сенси; їх переживанню, осмисленню та оцінюванню, і в такий спосіб - інтеріоризації соціально значущих цінностей та відторгненню соціально засуджуваних якостей як таких, що з естетичної точки зору є потворними або комічними (сатиричними, гумористичними)¹.

¹ Там само. — С.23,.

Педагогіка мистецтва вносить нові відтінки у стосунки і¹¹ інін педагогічного процесу і, приводячи до поступового зникнення ьчн, ч'шпарності педагогів та відчуженості й тривожності їм. Ї,, ні цїн, утверджує між ними взаємодовіру, відкритість і чин мтвовагу. Це - педагогіка творчості, радості й здоров'я, оскільки ми ні і нині емоції та почуття не лише приносять радість, а й "і п'іншлювальню впливають на організм людини, надихають її на • їйірення добра й примноження радості у світі. Тому соціокультурну ні, но педагогіки мистецтва вбачаємо в тому, що вона сприяє переходу ніп педагогіки знань та педагогіки вимог до педагогіки особистості, їм тіичігїки творчості й педагогіки індивідуальності.

Близькою за сутністю до педагогіки мистецтва й мистецької недш'огїки є арт-педагогіка, яка виникла на основі арт-терапії і і прммована на розв'язання соціально-педагогічних, т мхотерапевтичних і психокорекційних завдань.

Вчені визначають арт-педагогіку як: корекційний напрям іудожнього розвитку дітей з особливими потребами у процесі ншійомства з основами художньої культури та художньо-творчої діяльності (О. Медведєва)¹; новий, педагогічний напрям арт-терапії; інноваційну технологію особистісно орієнтованого навчання і виховання дітей та молоді, метою якої є гармонізація їх особистісного розвитку у контексті тріади „природа - особистість - соціум” шляхом організації конструктивного союзу дитини і мистецтва у процесі сприймання вже існуючих або створення власних мистецьких творів; технологію самопізнання, самоприйняття, самовираження та самореалізації (О. Деркач)^{1 2}; технології створення й використання різних творів мистецтва з метою передачі почуттів, емоцій, інших проявів психіки людини; інструмент для дослідження і гармонізації тих сторін її внутрішнього світу, для вираження яких слова на підходять (О. Вознесенська)³.

¹ Арт-педагогика и арт-терапия в специальном образовании: учеб. / Е.А. Медведєва, И.Ю. Шевченко, Л.Н. Комисарова, Т.А. Добровольская. - М.: Изд. центр „Академия”, 2001. - 248 с.

² Деркач О.О. Теоретичні та методичні засади використання арт-педагогіки в навчально-виховному процесі початкової школи / О.О. Деркач // Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка: зб. наук, праць. - Луганськ: ЛНУ імені Тараса Шевченка. -2010. -№ 7 (194). - ч. І.-С. 89-102.

³ Вознесенська О. Особливості арт-терапії як методу / О.Л. Вознесенська // Психолог, -2005. -№ 39.-С.5-8.

*«Мистецька освіта в Україні»
«Художественное образование на Украине»*

За результатами досліджень українських науковців О. Вознесенської та О. Деркач, вперше арт-педагогіку застосували арт-терапевти Західної Європи як метод психотерапевтичного впливу на дітей групи ризику. Але, на відміну від арт-терапії, арт-педагогіка передбачає роботу зі здоровою, а не хворою особистістю й спирається при цьому на метод організації конструктивної взаємодії і співпраці дитини й дорослого в культуротворчому мистецькому просторі. Від мистецької педагогіки арт-педагогіка відрізняється, за твердженням О. Деркач, тим, що має спонтанний, а не спланований та організований характер, не орієнтується на заданий зразок, не вимагає спеціальної мистецької підготовки, наявності художніх здібностей, у ній відсутня бальна оцінка результатів художньо-творчої діяльності вихованців, заборонена критика та покарання тощо. У ході занять арт-педагогікою важливими є не результати художньо-творчої діяльності вихованців, а сам творчий акт та особливості внутрішнього світу творця, що виявляються в результаті його здійснення¹.

Введення поняття „арт-педагогіка” до наукового обігу пострадянської педагогіки пов’язане з іменами Ю.Шевченко та А.Крепінц, які виклали у навчально-методичному посібнику „Принципи арт-терапії та арт-педагогіки в роботі з дітьми та підлітками” (1997) основні принципи цих наук. Активні дослідження проблем арт- педагогіки розпочалися в Росії з початку нового століття. Вони пов’язуються з виявленням та вивченням умов застосування арт- терапії у педагогіці (Л. Лебедева)^{1 2}, - передусім у соціальній (О. Медведева, І. Шевченко, Л. Комісарова, Т. Добровольська та ін.). Основними *принципами* арт-педагогіки є: толерантне сприйняття вихованців; позитивне мислення про учня; опора на визнання унікальності кожного вихованця; безпека й конфіденційність; спонтанність творчості; імпровізація та ін.³

¹ Деркач О.О. Теоретичні та методичні засади використання арт-педагогіки в навчально-виховному процесі початкової школи / О.О. Деркач // Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка: зб. наук, праць. - Луганськ: ЛНУ імені Тараса Шевченка. - 2010. - № 7 (194). - ч. I. - С.89-95.

² Лебедева Л.Д. Арт-терапія в педагогіці / Л.Д. Лебедева // Педагогіка. - 2000. -№9.-С.27-34.

³ Вознесенська О. Особливості арт-терапії як методу / О.Л. Вознесенська // Психолог. - 2005. - № 39. - С.5-8.

*«Мистецька освіта в Україні»
«Художественное образование на Украине»*

Отже, як бачимо, в арт-педагогіці дуже відчутним є вплив психології у зв'язку з чим її з повним правом можна назвати психологопедагогікою мистецтва. І в цьому полягає головна відмінність арт-педагогіки від педагогіки мистецтва і мистецької педагогіки, які, хоча і враховують теоретичні здобутки і положення психології, але не роблять їх головними компонентами свого змісту, залишаючись у традиційному річищі суто педагогічних субдисциплін.

Головними завданнями арт-педагогіки є: гармонізація особистості вихованця засобом залучення його до спільної мистецької діяльності, в якій він наслідує педагога й спонтанно та вільно самовиражає себе; розвиток емоційно-вольової сфери та креативності школярів; турбота про їхній емоційний і психічний стан — зниження внутрішньої тривожності та агресії, оволодіння навичками емоційної саморегуляції засобами художньо-творчої діяльності (психогігієна); формування позитивної „Я-концепції” на основі самопізнання та самосприйняття; забезпечення соціокультурної адаптації школярів ницо. Такі завдання вимагають, на думку Л. Лебедевої та О. Деркач, ні змови від застосування педагогом методу наказів, вимог та примусу. Вихованець сам має обирати для себе бажані види і зміст роботи, ми серіали та власний темп її виконання; він може відмовитися від виконання деяких завдань, вербалізації своїх почуттів та переживань, колективного обговорення й лише спостерігати за роботою групи, пійматися іншою справою.

Відповідно до концепції арт-педагогіки, урок має стати шачушою подією для кожного його учасника. Він має перетворитися на спільне співпереживання, фрагмент щасливого життя, прожитого вихованцями разом з педагогом. Тому методика арт-педагогіки, за К. Рудестамом¹, ґрунтується на концепті відтворення внутрішнього „Я” людини у візуальних образах у процесі її занять художньою творчістю. Остання допомагає вихованцеві зрозуміти, оцінити й вербалізувати свої почуття, спогади, уявлення, у процесі чого відбувається самоспілкування й відновлення його життєвих сил¹².

¹ Рудестам К. Групповая психотерапия / К. Рудестам. — СПб.: Питер, 2000. — 384 с.

² Деркач О.О. Арт-педагогіка у контексті оновлення концептуальних засад змісту мистецької освіти / О.О. Деркач // Педагогічна майстерність як система професійних і мистецьких компетентностей: зб. матеріалів VII Педагогічно- мистецьких читань пам'яті професора О.П. Рудницької / [за ред. О.М. Отич]. - Чернівці: Зелена Буковина, 2010. — С. 98-102.

Таким чином, у ході арт-педагогічної діяльності поєднуються, на переконання Л. Лебедевої, виховний, розвивальний, діагностичний, терапевтичний і корекційний процеси, налагоджуються емоційні, довірливі комунікативні контакти між педагогом і вихованцем, вихованцем і вихованцем, вихованцем і колективом; пізнаються закони ефективної соціальної взаємодії¹.

У структурі кожного арт-педагогічного заняття мають, на думку О. Деркач, чітко виокремлюватися дві складові частини: спонтанна художньо-творча діяльність учнів та вербальна інтерпретація створених ними зображень, асоціацій, емоцій і почуттів, що виникли в процесі роботи. При цьому арт-педагогом оцінюється колірна гама, розташування малюнка на аркуші, контур фігур та сила натиску олівців; особливості малювання деталей, що зображують органи чуття, взаємодію персонажів та характер відносин між ними, толерантність навколишнього середовища до автора тощо.

Використання групових форм арт-педагогіки дозволяє вчителів вибудувати ефективну взаємодію в учнівському колективі на засадах взаєморозуміння, взаємоповаги й взаємопідтримки; сформувати міцний, дружний колектив на засадах усвідомлення цінності кожної особистості; зорієнтувати вихованців у системі морально-етичних норм і цінностей, сформувати їхній соціокультурний досвід.

У зв'язку з цим основними функціями арт-педагогіки вчені називають виховну, розвивальну, діагностичну, корекційну, соціалізуючу та психогігієнічну.

Використання арт-педагогіки у навчально-виховному процесі різних закладів освіти дозволить педагогові, на думку О. Деркач, отримати дані про психічний та емоційний стан вихованця, його потреби та інтереси; визначити особливості міжособистісних стосунків у колективі та місце у ньому кожного учня; виявити сприятливість для нього найближчого соціального оточення тощо. Вона полегшує процес навчання і учіння, надає соціально прийнятний вихід агресивності та іншим негативним почуттям, що інколи виникають у процесі спілкування педагога й вихованців. У ході арт-педагогічних занять навчальний матеріал накладається на наявний духовний, культурний і життєвий досвід і педагога й вихованця, що надає знанням особистісної значущості. Створення ситуацій успіху та залучення

¹ Лебедева Л.Д. Арт-терапия в педагогике / Л.Д. Лебедева // Педагогіка. - 2000. - № 9. - С. 27-34.

*«Мистецька освіта в Україні»
«Художественное образование на У країне»*

учнів до різних форм художньої експресії забезпечують сприятливі умови для розвитку в них художніх здібностей, креативності, творчого мін нення, уяви й фантазії.

Проблемі використання арт-педагогіки у професійній підготовці ічителя приділяється останніми роками все більше уваги у близькому зарубіжжі. Зокрема, в Санкт-Петербурзькому державному університеті педагогічної майстерності під керівництвом О. Копитіна розроблено щорічну програму післядипломної підготовки з арт- терапії для педагогів та лікарів, яка сприяє опануванню ними лікувально-корекційними та розвивальними методами й техніками використання різних видів мистецтва у роботі з “нормальними” й проблемними” дітьми та дорослими.

Московськими психологами й педагогами під керівництвом Ю.Азарова організовано Центр реабілітації наркозалежної молоді Країна живих”, діяльність якого спрямована на відновлення особистості, повернення їй навичок природного задоволення й насолоди життям шляхом витіснення наркотичної залежності залежністю від художньої творчості.

Сутність концепції діяльності Центру полягає у визнанні того, що будь-яка шкідлива залежність, за умов спеціально організованого змінного впливу ззовні та власного духовно-творчого самонастрою особистості, витісняється духовно-захоплюючою залежністю від художньої творчості, прагненням до виявлення й розвитку прихованого до цього часу власного художньо-творчого потенціалу. У процесі розв’язання цих надзавдань людина, яка вирішила випробувати свої сили й можливості, швидко знаходить своє істинне Я". Художня творчість допомагає їй вибудувати цілісну модель свого життя й створити програму руху до піднесеного духовно-творчого результату’.

Успішність використання російськими колегами арт- педагогіки у навчально-виховному процесі різноманітних закладів освіти підтверджує її здатність виступати важливим чинником підвищення психолого-педагогічної ефективності цього процесу та ній оптимізації педагогічної взаємодії його учасників.

Узагальнення викладеного у підрозділі зумовлює висновок, що мистецтво завдяки багатоманітності його педагогічних функцій ¹

¹ Азаров Ю.П. Тайны педагогического мастерства. - М.: Изд-во Московского психолого-социального ин-та; Воронеж: Изд-во НПО МООП, 2004. С.25

«Мистецька освіта в Україні»

«Художественное образование на Украине» може, інтегруючись з освітою, вирішувати найширше коло педагогічних, психологічних і соціальних завдань. Втім, попри тисячолітню історію використання його в освітній практиці, його педагогічні можливості не набули серйозного наукового осмислення й глибокого теоретичного обґрунтування до кінця ХХ століття. Це зумовило легковажне ставлення до мистецтва й недооцінювання його ролі у змісті навчання й виховання підростаючого покоління. Проте, утвердження науково-мистецької парадигми освіти на зламі тисячоліть відкриває нові перспективи для вдосконалення усіх сфер суспільної практики на якісно інших методологічних, теоретичних та методичних засадах. У зв'язку з цим академік Н. Ничкало наголошує на закономірності виникнення в ході розвитку теоретичного знання нових субдисциплін, які конкретизують і поглиблюють розуміння основних аспектів вихідної наукової теорії й практики, ґрунтуючись на основі гармонійного поєднання перевіреного часом досвіду та сміливих прогностичних наукових ідей.

Такими субдисциплінами мають, на наше переконання, стати педагогіка мистецтва, мистецька педагогіка та арт-педагогіка. Кожна з них має свої концептуальні засади, охоплює власну частину мистецько-педагогічної реальності й характеризується власними особливостями. Відмінність педагогіки мистецтва від мистецької педагогіки та арт-педагогіки полягає, на нашу думку, в тому, що вони реалізують окремі потенціали мистецтва: психо-терапевтичний, психо-корекційний, соціально-педагогічний (арт-педагогіка), художньо-естетичний, художньо-творчий, професіоналізуючий мистецький (мистецька педагогіка), а педагогіка мистецтва, цілісно й гармонійно охоплюючи усі його педагогічні потенціали, наділяє мистецтво значенням органічної складової змісту освіти, ефективного засобу формування та розвитку особистості, становлення її творчої індивідуальності та перетворення учасників навчально-виховного процесу на суб'єктів власної навчальної діяльності й життєтворчості. Вона спрямовує вчених-педагогів на проведення цілісних досліджень з різноманітних педагогічних проблем на широкій міждисциплінарній основі із застосуванням холистичного, інтегративного та

¹ Ничкало Н.Г. Теоретичні засади становлення і розвитку субдисциплін у сучасній педагогіці / Н.Г. Ничкало // Педагогічна майстерність як система професійних і мистецьких компетентностей: зб. матеріалів VII Педагогічно-мистецьких читань пам'яті професора О.П. Рудницької / | за ред. О.М. Отич]. - Чернівці: Зелена Буковина, 2010. -С. 23-31.

«Мистецька освіта в Україні»

«Художественное образование на Украине»

н мм урологічного підходів і цим сприяє вдосконаленню теорії і практики педагогічно-мистецької діяльності та формуванню особистості як людини культури.